
Łukasz Kurdybacha (1907-1972).

Rozprawy z Dziejów Oświaty 16, 3-6

1973

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ŁUKASZ KURDYBACHA
(1907—1972)

W dniu 22 grudnia 1972 r. zmarł w Warszawie wybitny badacz dziejów oświaty i wychowania, profesor zwyczajny Uniwersytetu Warszawskiego, założyciel i redaktor „Rozpraw z dziejów oświaty” — Łukasz Kurdybacha.

Urodził się 22 X 1907 r. w rodzinie chłopskiej, na Rzeszowszczyźnie. Mimo ciężkich warunków materialnych, w uporczywym dążeniu do wiedzy, ukończył w 1927 r. szkołę średnią w Przemyślu i podjął studia na Uniwersytecie im. Jana Kazimierza we Lwowie, na Wydziale Humanistycznym. Specjalizował się pod kierunkiem profesora Stanisława Łempickiego w zakresie historii kultury i oświaty. Jego pierwsze badania naukowe dotyczyły kultury staropolskiej. Ich wynikiem było kilka rozpraw opublikowanych w latach 1929—1937, poświęconych dziejom kulturalnym Lwowa, życiu umysłowemu w Gdańsku i jego stosunkom kulturalnym z Polską.

Na podstawie pracy „Działalność kulturalna Piotra Myszkowskiego” uzyskał w 1932 r. doktorat. W dalszych studiach skryształizowały się wyraźnie Jego zainteresowania historycznooświatowe. Podstawą habilitacji w r. 1938 stała się rozprawa „Staropolski ideał wychowawczy”.

Wybuch wojny przerwał Jego pracę naukową i dydaktyczną na Uniwersytecie we Lwowie. Rozpoczął się dla Niego okres tułaczki. W Rumunii kierował pracą oświatową wśród uchodźców polskich, organizował pierwsze na obczyźnie egzaminy dojrzałości, a potem na Cyprze był dyrektorem Gimnazjum Polskiego. W czerwcu 1941 r. na Środkowym Wschodzie wstąpił jako szeregowiec do Samodzielnej Brygady Strzelców Karpaccich. Kiedy po kilkunastu miesiącach służby zapadł na ciężką chorobę żołądka i musiał zrezygnować ze służby czynnej, podjął pracę kulturalno-oświatową. Od stycznia 1943 r. w Jerozolimie kierował Placówką Wydawniczą byłego MWRiOP, która w latach 1943—1945 wydała ponad 200 tytułów książek, w tym z górą 80 podręczników dla polskich szkół i żołnierzy, walczących na frontach II wojny światowej. Wiele

z tych książek, a były to wybory poezji Asnyka, Słowackiego, Pola, antologia literatury wojennej pt. „Naród w walce” — ukazało się w Jego opracowaniu.

Po zakończeniu wojny postanowił wrócić do kraju w przekonaniu, że najlepiej narodowi służyć można jedynie w Ojczyźnie. W drodze powrotnej zatrzymał się w Rzymie, gdzie w Archiwum Watykańskim badał dokumenty do dziejów Komisji Edukacji Narodowej. W rezultacie powstała nowatorska rozprawa „Kuria Rzymska wobec Komisji Edukacji Narodowej w latach 1773—1783”.

Po powrocie do kraju w czerwcu 1947 r. podjął pracę redaktora naukowego w Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik”, kontynuując jednocześnie działalność naukową. Mianowany w 1951 r. profesorem nadzwyczajnym, objął kierownictwo Katedry Historii Szkolnictwa i Oświaty na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego.

Z Jego inicjatywy i w wyniku Jego starań w maju 1953 r. Prezydium PAN powołało Pracownię Dziejów Oświaty, powierzając Mu kierowanie nową placówką. Do jej głównych zadań należało podjęcie badań nad węzłowymi problemami oświaty i wychowania, stworzenie warsztatu badawczego m. in. przez rejestrowanie materiałów archiwalnych i kształcenie młodej kadry naukowej. W krótkim czasie potrafił skupić wokół Pracowni dość liczny zespół współpracowników z wielu pozawarszawskich ośrodków uniwersyteckich, a badania przezeń inicjowane objęły szeroki wachlarz zagadnień od szkolnictwa średniowiecznego aż do czasów najnowszych, ze szczególnym uwzględnieniem postępowych nurtów w dziejach oświaty i pedagogiki XIX i XX w., a także postępowej myśli pedagogicznej XVI, XVII i XVIII w.

W 1958 r. Jego staraniem Pracownia zaczęła wydawać rocznik „Rozprawy z dziejów oświaty”, a następnie serie: „Monografie z dziejów oświaty” oraz „Archiwum dziejów oświaty”. Wydawnictwa te ułatwiły publikowanie wyników badań, zwłaszcza młodej kadrze naukowej kształconej przez Profesora. Kilkanaście tomów „Rozpraw” i „Monografi”, kilka tomów „Archiwum” są najlepszym dowodem dorobku naukowego kierowanej przez Niego placówki.

Na lata 50-te przypada najbardziej owocny okres twórczości naukowej Profesora Kurdybachy. Badania Jego koncentrowały się nad pedagogiką i myślą społeczną XVI, XVII i XVIII w. Ich rezultatem były rozprawy i monografie poświęcone A. F. Modrzewskiemu, Janowi Zamoy-skiemu, dziejom pedagogiki ariańskiej. Uczestniczył w pracach komitetu redakcyjnego przygotowującego do druku wydanie wszystkich pism Modrzewskiego. Opracował wstępy i komentarze do pięciu tomów wersji polskiej dzieł tego pisarza, opublikowanych w latach 1953—1959.

Równoległe do tych prac interesował się rolą Jana Amosa Komeńskiego w pedagogice światowej. W 1956 r. zorganizował w Lesznie sesję naukową poświęconą twórcy „Wielkiej Dydaktyki”. Książka pt. „Działalność J. A. Komeńskiego w Polsce”, którą Profesor Kurdybacha opublikował w 1957 r., została uznana za jedną z najlepszych pozycji światowej literatury komeńsiologicznej. Za popularyzowanie i badanie myśli i działalności Komeńskiego został odznaczony w 1957 r. przez rząd czechosłowacki Medalem J. A. Komeńskiego, a Jego dzieło wydano w przekładzie czeskim w 1960 r.

W latach 50-tych kontynuował również badania nad polskim oświeceniem. Ich owocem była monografia poświęcona Stanisławowi Konarskiemu, a także kilka szczegółowych studiów z problematyki pedagogicznej i naukowej tego okresu. Na przełomie lat 50-tych i 60-tych zainteresował się dziejami najnowszymi szkolnictwa i myśli pedagogicznej, szczególnie zaś badaniem tendencji laickich.

Wyniki badań Profesora Kurdybarchy i Jego współpracowników umożliwiły Mu podjęcie pracy nad przygotowaniem nowego, uniwersyteckiego podręcznika „Historii wychowania”. Do współpracy w tym przedsięwzięciu pozyskał wielu specjalistów polskich i zagranicznych. W roku 1965 ukazał się t. I, a w 1967 t. II, po czym rozpoczął przygotowania do opracowania t. III, obejmującego wiek XX. Na marginesie tych prac powstały m. in. książki pt.: „Wpływ Rewolucji Październikowej na polską myśl oświatową 1918—1939” oraz „Idee oświatowe W. I. Lenina”.

Pod koniec 1968 r. głównym polem działalności Profesora Kurdybarchy stał się Uniwersytet Warszawski, gdzie objął stanowisko dyrektora nowo utworzonego Instytutu Pedagogiki i redaktora naczelnego „Kwartalnika Pedagogicznego”.

W początkach 1970 r. nieuleczalna choroba ograniczyła zakres Jego działalności naukowej. Ostatnie miesiące swego życia poświęcił wyłącznie pracom związanym z obchodami 200 rocznicy utworzenia Komisji Edukacji Narodowej. Inicjatywa uczczenia tej rocznicy wyszła od Niego już w 1967 r., gdy jako kierownik Pracowni Dziejów Oświaty wystąpił w tej sprawie z obszernym memoriałem do Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego. Przygotował do druku rozprawę o reformie litewskich szkół pijarskich w 1762 r. oraz wspólnie z doc. dr Miterą Dobrowolską opracował monografię Komisji Edukacji Narodowej. Kierował również przygotowaniem do druku w serii „Archiwum dziejów oświaty” źródeł do działalności KEN.

Do ostatnich niemal godzin swego pracowitego życia Profesor utrzymywał bliskie kontakty z uczelniami i współpracownikami, snuł szero-

kie plany przyszłych badań, interesował się żywo pracami poświęconymi KEN.

Jego działalność dydaktyczno-wychowawcza oraz naukowo-badawcza i społeczna były wysoko oceniane przez władze państwowe i organizacje społeczne. Dowodem tego było mianowanie Go w 1962 r. profesorem zwyczajnym, odznaczenie Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Krzyżem Oficerskim, odznaką Zasłużonego Działacza Kultury, Medalem KEN oraz tytułem Zasłużonego Nauczyciela PRL.

Redakcja